

ISPAN VA O'ZBEK TILLARIDAGI SOMATIK FRAZEOLOGIZMLARNING MADANIY-SEMANTIK TAQQOSLANISHI: O'ZBEK TALABALARIGA ISPAN TILINI O'RGATISHDA QO'LLASH

Djalilova Sarvaroy Mexrojovna¹, Normamatov Otamurod Otabek o'g'li²

¹Samarqand Davlat Chet tillari Instituti, Dotsent(PhD)

²Samarqand Davlat Chet tillari Instituti, 4-bosqich bakalavrianti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ispan va o'zbek tillaridagi somatik frazeologik birliklar qiyosiy tahlil qilinadi hamda ularning madaniy va semantik xususiyatlariga alohida e'tibor qaratiladi. Tadqiqotda tana a'zolari (bosh, qo'l, ko'z, yurak va boshqalar) ishtirok etgan **fe'lli iboralar va idiomatik ifodalar** ko'rib chiqilib, madaniy kontekst bilan bog'liq bo'lgan o'xshashlik va farqlar ochib beriladi: ispan madaniyatidagi **individualizm va emotsional ifodaviylikka qarshi o'laroq**, o'zbek madaniyatida **jamoaviylik va ijtimoiy munosabatlarga urg'u** ustunligi ta'kidlanadi. Tadqiqot **frazeologik birliklarni o'zlashtirishning kognitiv yondashuvlariga** (xususan, Ramírez Rodríguez tomonidan rus talabalari uchun taklif etilgan yondashuvlarga) asoslanib, o'zbek talabalari uchun **ispan tilini chet tili (ELE)** sifatida o'qitishda **kognitiv va qiyosiy metodlarni** qo'llashni taklif etadi. Bu yondashuv **lingvistik-madaniy interferensiyalarni** yengib o'tish va **frazeologik kompetensiyani** rivojlantirishga xizmat qiladi. Maqolada tanlangan misollar hamda **dars jarayoni uchun didaktik tavsiyalar** keltirilib, **qiyosiy frazeologiya va madaniy lingvistika** nuqtayi nazarlari uyg'unlashtirilgan holda **chuqur intermadaniy tushunchani** shakllantirish maqsad qilingan.

Kalit so'zlar: somatik frazeologizmlar, madaniy xususiyatlar, ispan tili, o'zbek tili, kontrastiv tahlil, ELE o'qitish, kognitiv yondashuv, semantik taqqoslash, frazeologik birliklar, madaniy adaptatsiya.

Anotación: El presente artículo realiza un análisis contrastivo de las unidades fraseológicas somáticas en español y uzbeko, centrándose en sus características culturales y semánticas. Se examinan locuciones verbales y expresiones idiomáticas que incorporan partes del cuerpo (cabeza, mano, ojo, corazón, etc.), destacando similitudes y diferencias motivadas por contextos culturales: el individualismo y expresividad en la cultura hispana frente al colectivismo y énfasis en las relaciones sociales en la uzbeko. Basado en enfoques cognitivos de la adquisición fraseológica (como los propuestos por Ramírez Rodríguez para estudiantes rusos), se propone la aplicación de métodos cognitivos y contrastivos en la enseñanza del

español como lengua extranjera (ELE) a estudiantes uzbekos, con el fin de superar interferencias lingüístico-culturales y mejorar la competencia fraseológica. El estudio incluye ejemplos seleccionados y recomendaciones didácticas para el aula, integrando perspectivas de la fraseología contrastiva y la lingüística cultural para fomentar una comprensión intercultural profunda.

Palabras clave: *fraseologismos somáticos, características culturales, lengua española, lengua uzbeka, análisis contrastivo, enseñanza de ELE, enfoque cognitivo, comparación semántica, unidades fraseológicas, adaptación cultural.*

Frazeologiya tilning eng murakkab va madaniy jihatdan boy qatlamlaridan biri bo‘lib, unda milliy mentalitet, tarixiy tajriba va ijtimoiy qadriyatlar aks etadi. Somatik frazeologizmlar, ya‘ni inson tanasi qismlari nomlari asosida tuzilgan barqaror iboralar, bu sohada alohida o‘rin egallaydi, chunki ular antropomorfik metaforalar orqali abstrakt tushunchalarni, emotsiyalarni va ijtimoiy munosabatlarni ifodalaydi. Ispan va o‘zbek tillarida somatik frazeologizmlar ko‘pligi va xilma-xilligi bilan ajralib turadi, ammo ular madaniy kontekstga bog‘liq holda turli semantik yuklamalarga ega bo‘ladi. Masalan, ispan madaniyatida individualizm va emotsional ochiqlik ustun bo‘lsa, o‘zbek madaniyatida kollektivizm, oilaviy aloqalar va axloqiy qadriyatlar ko‘proq ta‘kidlanadi.

Ushbu maqolaning dolzarbligi O'zbekistonda ispan tilini o‘rganuvchi talabalar sonining ortib borayotganida, xususan, turizm, diplomatiya va madaniy almashinuvlar kuchaygan sharoitda, frazeologik birliklarni o‘rgatishda madaniy va kognitiv to‘siqlarni hisobga olish zaruriyatidan kelib chiqadi. Chet el tadqiqotchilari, jumladan, Pablo Ramírez Rodríguezning rus talabalariga ispan somatik lokutsiyalarini o‘rgatishdagi kognitiv yondashuvi (Ramírez Rodríguez, 2024) bu borada muhim nazariy asos bo‘la oladi. Shuningdek, María Moliner lug‘atidagi somatik frazeologizmlar ELE (Español como Lengua Extranjera) talabalari uchun muammoli ekanligi ko‘rsatilgan tadqiqotlar (masalan, ELE talabalari nuqtai nazaridan tahlil) o‘zbek kontekstiga moslashtirilishi mumkin. Ushbu ishda shu yondashuvlarni o‘zbek talabalariga adaptatsiya qilish maqsad qilinadi.

Frazeologiya fanida somatik birliklar “somatizmlar” yoki “fraseologismos somáticos” deb ataladi va ular inson tanasi qismlari (cabeza-bosh, mano-qo‘l, ojo-ko‘z, corazón-yurak va boshqalar) orqali emotsiyalar, xulq-atvor, ijtimoiy munosabatlar va abstrakt tushunchalarni ifodalashning universal mexanizmini aks ettiradi. Bu birliklar tilning kognitiv va madaniy o‘ziga xosligini ochib beradi, chunki ular metaforik va metonimik transformatsiyalar orqali shakllanadi. Chet el tadqiqotlarida somatik frazeologizmlar ko‘pincha kontrastiv yondashuvda o‘rganiladi, masalan, ispan va ingliz tillarida (Molina Plaza, 2011), unda madaniy stereotiplar va etnik alluziyalar ta‘kidlanadi.

Ispan tilshunosligida somatik frazeologizmlar María Molinerning “Diccionario de uso del español” (DUE) lug‘atida keng tahlil qilingan, bu yerda ular ELE talabarlari uchun kognitiv qiyinchiliklar sifatida ko‘riladi (masalan, “echar una mano” – yordam berish, bu individual harakatni aks ettiradi). Pablo Ramírez Rodríguez (2024) rus talabalariga ispan verbal somatik lokutsiyalarini o‘rgatishda kognitiv yondashuvni taklif etadi: metaforik motivatsiyani tushuntirish orqali talabalar frazeologizmlarni yaxshiroq eslab qolishadi. Masalan, “perder la cabeza” (aqlini yo‘qotish) kognitiv jihatdan “bosh = aql markazi” kontseptiga asoslanadi, bu universal bo‘lsa-da, madaniy kontekstda farqlanadi.

O‘zbek tilshunosligida somatik frazeologizmlar, xususan, turkiy tillar bilan taqqosda o‘rganilgan, unda ular milliy mentalitetni aks ettiradi – masalan, “qo‘l” komponenti oilaviy yordam va axloqiy mas‘uliyat bilan bog‘liq. Ingliz va o‘zbek tillarida somatik iboralar taqqosi shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek tilida kollektivizm (masalan, “yuragi og‘rimoq” – achinish, ijtimoiy empatiya) ustun, ispan tilida esa individualizm (masalan, “no tener corazón” – shaxsiy shafqat). Kontrastiv tahlil turkiy tillar (masalan, turkcha) va roman tillari (ispan) o‘rtasida madaniy skriptlarni ochib beradi: ispan tilida emotsional ochiqlik, o‘zbekda esa ichki tinchlik va sabr.

Nazariy asos sifatida kognitiv lingvistika ishlatiladi, unda somatik frazeologizmlar “embodied cognition” – tanaviy tajriba orqali tushunchalarni shakllantirish sifatida ko‘riladi. Madaniy relativizm nuqtai nazaridan, ispan madaniyatida “expresivo individualismo” (ifodalovchi individualizm), o‘zbek tilida esa “kollektiv axloq” ustunligi sababli frazeologizmlar farqlanadi.

Tadqiqot kontrastiv va kognitiv-semantik tahlil usullariga asoslanadi, bu ikki tilning frazeologik tizimini madaniy kontekstda solishtirishga imkon beradi. Material sifatida:

- Ispan tilidan: Real Academia Española (RAE) lug‘ati, María Moliner “Diccionario de uso del español”, va boshqa manbalar (taxminan 50 ta somatik frazeologizm, masalan, “mano”, “cabeza”, “ojo”, “corazón” komponentlari).
- O‘zbek tilidan: O‘zbek tilining izohli lug‘ati (Madvaliyev, 2006-2008), frazeologik lug‘atlar va folklor materiallari (taxminan 40 ta misol, shu jumladan paremiologik birliklar).

Taqqoslash eng faol somatik komponentlar – “qo‘l-mano”, “bosh-cabeza”, “ko‘z-ojo”, “yurak-corazón” bo‘yicha olib boriladi. Semantik tahlil metaforik motivatsiya va madaniy skriptlarni hisobga oladi. Madaniy farqlar aniqlash uchun kontrastiv jadval va semantik maydon tahlili qo‘llaniladi. Tadqiqot empirik asosga ega: 20 ta o‘zbek ELE talabalariga so‘rov o‘tkazilgan, unda ular somatik frazeologizmlarni tushunishdagi qiyinchiliklarni bildirgan.

Somatik frazeologizmlar tilning madaniy kodini aks ettiradi, chunki ular inson tanasini metaforik model sifatida ishlatib, universal va milliy kontseptlarni shakllantiradi. Kognitiv

lingvistikada somatik iboralar “embodied metaphor” sifatida ko‘riladi: tanaviy tajriba orqali abstrakt tushunchalar tushuntiriladi. Ispan va o‘zbek tillarida bu birliklar o‘xshash semantik maydonlarga ega bo‘lsa-da, madaniy kontekst ularni farqlaydi. Ispan madaniyatida, Lotin Amerikasi va Ispaniya ta‘sirida, individualizm va emotsional ekspressiya ustun, bu frazeologizmlarda shaxsiy harakat va his-tuyg‘ularni aks ettiradi. O‘zbek madaniyatida esa, Sharqiy an‘analar va kollektivizm ta‘sirida, ijtimoiy aloqalar va axloqiy qadriyatlar ko‘proq ta‘kidlanadi. Bu farqlar semantik valence – ya‘ni komponentlarning ma‘no potensialida namoyon bo‘ladi. Masalan, “qo‘l-mano” komponenti ikki tilda ham harakat va yordamni ifodalaydi, lekin ispan tilida u ko‘pincha individual hiyla va mas‘uliyatdan qochishni (masalan, Bibliya alluziyalari) aks ettirsa, o‘zbek tilida oilaviy va kollektiv mehribonlikni ta‘kidlaydi. Bu madaniy relativizmni ko‘rsatadi: ispan tilida “mano” shaxsiy agentlikni, o‘zbekda “qo‘l” ijtimoiy mas‘uliyatni ramziy qiladi. Shunga o‘xshab, “bosh/cabeza” komponenti aql va rahbarlikni ifodalaydi, ammo ispan tilida emotsional nazoratsizlik (individual psixologiya), o‘zbek tilida ijtimoiy hurmat va kollektiv mas‘uliyat ustun. “Ko‘z-ojo” diqqat va nazarni aks ettiradi: ispan tilida ijobiy sevgi va tajriba, o‘zbek tilida salbiy nazar va axloqiy haqiqat. “Yurak-corazón” emotsiyalar markazi bo‘lib, ispan tilida ochiq samimiylilik, o‘zbek tilida ichki sabr va empatiya ko‘proq.

Bu tahlil ko‘rsatadiki, somatik frazeologizmlar madaniy skriptlarni kodlaydi: ispan tilida “expresividad individual”, o‘zbek tilida “armonía colectiva”. Quyida komponentlar bo‘yicha batafsil misollar keltiriladi .

“Qo‘l / Mano” komponenti bilan

Ispan tilida: “Echar una mano” (yordam berish) – amaliy, individual yordam; “Tener mano izquierda” (hiyla-nayrangli bo‘lish) – yashirin harakat; “Lavarse las manos” (mas‘uliyatdan voz kechish) – tarixiy alluziya; “Mano a mano” (yuzma-yuz) – shaxsiy raqobat.

O‘zbek tilida: “Qo‘l uzatmoq” (yordam berish) – mehribon, kollektiv; “Qo‘ldan kelmoq” (imkoniyat bo‘lmoq) – shaxsiy qobiliyat; “Qo‘l qovushtirmoq” (harakatsizlik) – ijtimoiy tanqid.

“Bosh / Cabeza” komponenti bilan

Ispan tilida: “Perder la cabeza” (aqlini yo‘qotish) – emotsional yo‘qotish; “Cabeza de familia” (oilaviy boshliq) – patriarxal; “No tener pelos en la lengua” (ochiq gapirish) – individual ochiqlik.

O‘zbek tilida: “Boshini qotirmoq” (qiyinchilikdan chiqmoq) – kollektiv yechim; “Bosh ko‘tarmoq” (hurmat yoki isyon) – ijtimoiy hurmat; “Aqlli bosh” (dono odam) – axloqiy donolik.

“Ko‘z / Ojo” komponenti bilan

Ispan tilida: “Echar el ojo” (yoqtirib qolmoq) – ijobiy diqqat; “No pegar ojo” (uxlay olmaslik) – shaxsiy bezovtalik; “Tener ojo clínico” (tajribali tashxis) – individual tajriba.

O‘zbek tilida: “Ko‘z tegmoq” (yomon nazar) – salbiy madaniy tabu; “Ko‘zini ochmoq” (haqiqatni ko‘rmoq) – axloqiy oydinlik; “Ko‘z qovoqlarini yummoq” (befarqlik yoki o‘lim) – ijtimoiy mas‘uliyat.

“Yurak / Corazón” komponenti bilan

Ispan tilida: “Con el corazón en la mano” (ochiq samimiy) – emotsional ochiqlik; “Partirle el corazón” (xafa qilish) – shaxsiy og‘riq; “No tener corazón” (shafqatsiz) – individual shafqatsizlik.

O‘zbek tilida: “Yuragi og‘rimoq” (achinish) – ijtimoiy empatiya; “Yurakdan chiqarmoq” (unutmoq) – ichki tinchlik.

Ramírez Rodríguezning kognitiv usullarini o‘zbek kontekstiga moslashtirish: metaforik motivatsiyani tushuntirish, kontrastiv jadval tuzish, vizual mashqlar (rasmlar, videolar), talabalar o‘z madaniyatidagi ekvivalentlarni topish. Bu usullar frazeologik kompetentsiyani oshiradi va madaniy tushunchani kuchaytiradi, ELE darslarida madaniy interferensiyani kamaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ramírez Rodríguez, P. (2024). La adquisición fraseológica cognitiva de las locuciones verbales somáticas en español por estudiantes rusos. RUDN University.
2. Moliner, M. (2007). Diccionario de uso del español. Gredos.
3. Real Academia Española. (2023). Diccionario de la lengua española. RAE.
4. Madvaliyev, A. (2006-2008). O'zbek tilining izohli lug'ati. Toshkent.
5. Qarshiyeva, R. (2022). Characteristics of somatic phraseologies in German and Uzbek languages. RJAI.
6. Molina Plaza, S. (2011). Contrastive phraseological analysis related to music (Spanish-English). Cervantes.
7. González Rey, M. I. (2002). Phraseological units as a reflection of ethnic stereotypes in Spanish culture. MGIMO.